

ERFGOED BRUSSEL

Een publicatie van het Brussels
Hoofdstedelijk Gewest

DOSSIER
DE HALLEPOORT

N°002

JUNI 2012

VOOR DE SCHOUW VAN CORTENBACH...

ENKELE ARCHEOLOGISCHE RESULTATEN VAN EEN STUDIE VAN DE MUURBEKLEDING

PHILIPPE SOSNOWSKA

Onderzoeker-promovendus, Université libre
de Bruxelles

In 2007 bestelde de Directie van Monumenten en Landschappen in het kader van de restauratiecampagne van de Hallepoort aan de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis een voorafgaandelijk onderzoek van het metselwerk van het muurvak in de zogenaamde schouw van Cortenbach. Deze monumentale schouw is afkomstig van het gelijknamige herenhuis in Mechelen, waar ze tussen 1853 en 1855 werd gedemonteerd en op het einde van de 19de eeuw opnieuw werd opgebouwd als tentoonstellingsobject in de Hallepoort.¹

Het doel was na te gaan of de toegang tot de westelijke trap van de eerste verdieping - die zich binnen de omlijsting van de schouw bevindt - dateert van de door Hendrik Beyaert (1868-1870) geleide restauratiecampagne. Er diende ook te worden onderzocht welk verband er was tussen de deur en de installatie van de schouw. Daarom werd in situ een gedetailleerd archeologisch onderzoek van de zone rond de deur en van de pleisterlagen uitgevoerd. De studie werd beperkt tot de muurbekleding om niet te raken aan oude pleisterlagen en afwerkingslagen. Niettemin konden zeven verschillende fasen worden onderscheiden, waarvan er twee rechtstreeks in verband staan met de installatie van de deur (afb. 1). Deze resultaten werden bevestigd en verrijkt met een analyse van de verschillende plannen van het gebouw.

Zo is gebleken dat de noordelijke rechtstand en het aanpalende muurvak van de hand van Beyaert zijn (fase IV), terwijl de zuidelijke rechtstand wellicht van vroeger dateerde (fase III). Deze nieuwe constellatie zou het resultaat zijn van de installatie

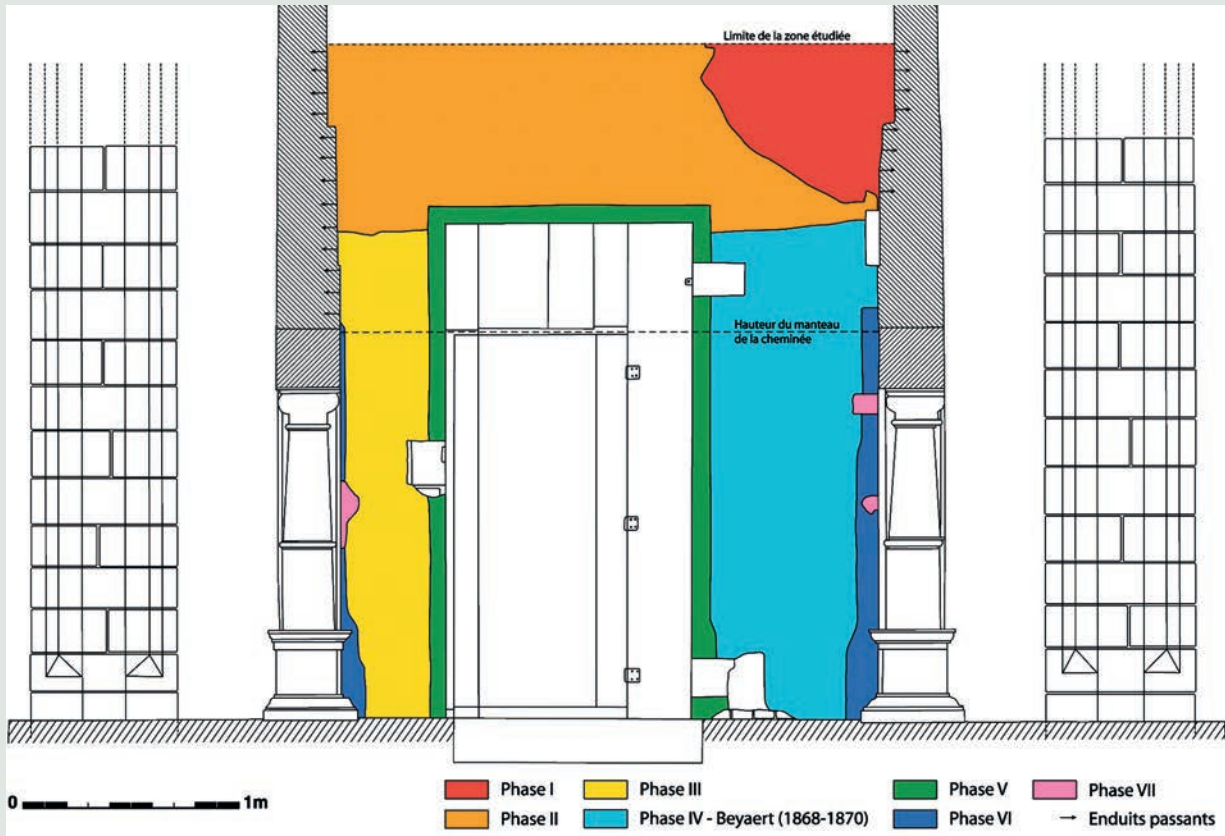

Afb. 1

De schouw met het metselwerk en de deur naar de wenteltrap (foto A. de Ville de Goyet, 2012 © MBHG).

van de wenteltrap naar de tweede verdieping. Via een lacune in de bepleistering kon het metselwerk worden onderzocht. Het bestaat uit kleine bakstenen van 18,5x8,5x4,5 cm, die typisch zijn voor de ingrepen van de architect in dit gebouw. De schikking van het geheel is opmerkelijk: de eigenlijke deuropening is smaller dan de omlijsting zelf, die nog hengsels en schootplaten heeft (afb. 2). Dit is zowel op een structurele als een esthetische logica gebaseerd. Eerst en vooral werd geprobeerd om het geheel aan te passen aan de installatie van de wenteltrap en ten tweede om de afmetingen van alle deuren op de verdiepingen met elkaar te harmoniëren. Deze opbouw en de transformatiefase worden bevestigd door de in 1892 gepubliceerde plannen van de werken die door Beyaert werden uitgevoerd.² Later (fase VI) maakte de plaatsing van de monumentale schouw een aanpassing nodig van de opening van de deur ter hoogte van de schoorsteenmantel. De kunstig bewerkte deur van Beyaert werd vervangen door uit eenvoudige planken bestaand schrijnwerk. Tot op vandaag werd in de archieven geen informatie gevonden over de exacte datum van de installatie van deze schouw,

Afb. 2

Schematisch overzicht van het metselwerk binnen de schouw en van de fasen van de bepleistering en afwerkingslagen (Philippe Sosnowska, 2008 © MBHG-KMKG).

die nochtans volgens de beschikbare iconografie tussen 1870 en het begin van de 20ste eeuw moet hebben plaatsgevonden.³ Mogelijk gebeurde dit gelijktijdig met de installatie van de tegenoverliggende deur, afkomstig van het in 1872⁴ gesloopte huis van het vissersgilde. Deze werd vóór 1875 in de Hallepoort gemonteerd.⁵ Deze analyse liet uiteindelijk toe om twee voorafgaande fasen aan de hoger beschreven werken te identificeren. Het gaat om twee afwerkingslagen met kalk, waarvan de datering nog relatief moeilijk is.

Bij wijze van conclusie kunnen we alleen maar de nadruk leggen op het belang van de gedetailleerde analyse van de bepleistering en afwerking bij voorafgaande studies. Dit type onderzoek laat namelijk toe om de achtereenvolgende fasen van de muurbekleding te preciseren, lokale reparaties te identificeren, maar ook mogelijke wijzigingen in de structuur van de muur zelf vast te stellen. Deze laatste kunnen echter niet volledig in kaart worden gebracht zonder de bekledingslagen volledig te verwijderen en een minutieuze archeologische registratie uit te voeren.

NOTEN

1. BRECKPOT, M., 'Het Hof van Cortenbach te Mechelen; een vergeten bouwwerk van Rombout Keldermans?', in *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, LXXXVIII, 1984, p. 207-212.
2. BEYAERT, H., *Travaux d'architecture exécutés en Belgique par Henri Beyaert, architecte*, vol. 1, E. Lyon-Claesen, Brussel, 1892, pl. 1. Dit werd ook vastgesteld door Alexandra De Poorter en Michel de Waha voor de installatie van de wenteltrap: DE POORTER, A., DE WAHA, M., 'La Porte de Hal, vestige symbolique de Bruxelles', Brussel, 1993. Resultaten van de eerste archeologische

- opgravingen in de Hoofdstad], overdruk in *Bulletin du Crédit Communal* [Tijdschrift van het Gemeentekrediet], 182, 1993, p. 35.
3. Koninklijke Academie van België, Dexiacollectie, album 23, nr. 233.
4. *Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur*. Deel Brussel 1C. Stad Brussel. Binnenstad, Pierre Mardaga, Luik, 1994, p. 325.
5. WAUTERS, A., 'L'ancienne maison des poissonniers, à Bruxelles', in *Bulletin des Commissions d'Art et d'Archéologie*, 1875, p. 328.

REDACTIECOMITÉ

Jean-Marc Bасыn, Stephane Demeter, Paula Dumont, Cecilia Paredes en Brigitte Vander Brugghe, met de medewerking van Anne-Sophie Walazyc voor het kabinet van Charles Picqué, minister-president belast met Monumenten en Landschappen

COÖRDINATIE PRODUCTIE

Koen de Visscher

REDACTIE

Dossier: Blaise Beaume, Marco Bollen, Sylvianne Modrie, Philippe Sosnowska, Wolfgang Vahsen

Varia: Françoise Boelens, Thomas Coomans, Michael De Bouw

News: Ann Degraeve, Paula Dumont, Myriam Goblet, Elisabeth Gybels, Michèle Herla, Michèle Kreutz, Harry Lelièvre, Isabelle Leroy, Cecilia Paredes, Brigitte Vander Brugghe

VERTALING

Hilde Pauwels, Eric Tack, Gitracom

NALEZING

Mia Verstraete, Harry Lelièvre en de leden van het redactiecomité

VORMGEVING

Jean-Marc Klinkert

DRUK

Dereume Printing

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Philippe Piéreuse, Directie Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, CCN - Vooruitgangstraat 80, 1035 Brussel

De artikelen zijn gepubliceerd onder de verantwoordelijkheid van de auteurs. Alle rechten voor het reproduceren, vertalen of herwerken zijn voorbehouden.

HERKOMST VAN DE FOTO'S

De meeste iconografische documenten werden ter beschikking gesteld door de auteurs en zijn afkomstig van verschillende verzamelingen (referentie vermeld bij elke illustratie).

Mochten er ondanks onze inspanningen om alle reproductierechten te betalen toch nog gerechtigden zijn die niet gecontacteerd werden, dan worden zij verzocht zich kenbaar te maken bij de Directie Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

FOTO OMSLAG

Park van de Hallepoort (foto A. de Ville de Goyet, 2012 © MBHG)

LIJST MET AFKORTINGEN

ARB - Académie royale de Belgique
ASB - Archief van de Stad Brussel
KBR - Koninklijke Bibliotheek van België
KIK - Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium
KMGK - Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis
KMSKB - Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België
MBHG - Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest - Documentatiecentrum van het Bestuur Ruimtelijke Ordening en Huisvesting
MSB - Museum van de Stad Brussel

ISSN

2034-578X

WETTELIJK DEPOT

D/2012/6860/11

Cette revue paraît également en Français sous le titre BRUXELLES PATRIMOINES